

CULTUUR & MEDIA

KLASSIEK Dirigent François-Xavier Roth is **verslaafd aan historische instrumenten**, zo belangrijk voor de klankkleur van een compositie. Maar hij dirigeert even soepeltjes het traditionele Concertgebouw-orkest en het Gürzenich-Orchester Köln waarmee hij morgen in Amsterdam te gast is.

interview **Peter van der Lint**

Musiceren als Indiana Jones

Dirigent François-Xavier Roth: 'Les Siècles is een utopisch orkest, het gedroomde orkest voor deze tijd.' FOTO MARCO BORGGREVE

RECENSIE

Een gretig Luxemburgs orkest

KLASSIEK

Orchestre Philharmonique du Luxembourg
Mozart, Tsjajkovski
★★★★★

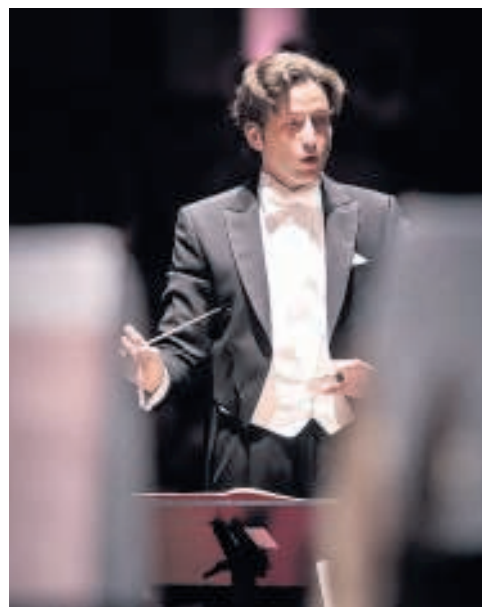
Juli en augustus: tijd voor de Robeco SummerNights in het Concertgebouw. De zaal biedt twee maanden lang een mix van klassiek, jazz en pop, die begon met een klassiek weekend waarin pianist Paul Lewis en het Orchestre Philharmonique du Luxembourg te gast waren in de Grote Zaal. Lewis zat begin juni op hetzelfde podium, in de serie Meesterpianisten. Prachtig programma met Schubert, Brahms en Liszt, maar opmerkelijk genoeg bleef het concert niet lang in het geheugen hangen. Hoe speelde deze Brit ook alweer Brahms' Vier ballades, en Schuberts Sonate in B-groot? Pas in de Dante-sonate van Liszt trad hij buiten zichzelf - en de luisteraar met hem. Lewis' spel is een voorbeeld van no-nonsense

muziek maken. Dat is een pre, die vaak ideaal uitpakt. Toch rezen er bij zijn Mozart voor het zomerpubliek in de Robeco-serie ook vraagtekens.

Het Vijfentwintigste pianoconcert: met de kracht in zijn vingers bereikt Lewis gemakkelijk de achterste rijen. Alles zit erop en eraan, en van inzicht in het materiaal zoals hij dat heeft kun je alleen maar dromen. Verder: een techniek om door een ringetje te halen. Maar emotioneel staat de rem erop en verlang je naar een natuurlijker balans tussen spanning en ontspanning.

De musici uit het orkest ademden met hem mee, al namen zij het in de articulatie iets minder nauwkeurig dan de solist. Voor beide partijen stond vast dat een tamelijk scherp klankbeeld hier op zijn plaats was.

Het Orchestre Philharmonique du Luxembourg heeft sinds afgelopen seizoen een nieuwe chef-dirigent: Gustavo Gimeno. Gimeno? Precies, de man die we kennen als

Dirigent Gustavo Gimeno FOTO RONALD KNAPP

In het pianoconcert zit alles erop en eraan, maar emotioneel staat de rem erop

voormalig slagwerker in het Concertgebouw-orkest. Dat is al even verleden tijd. Nu buigt hij zich fulltime over partituren. De Luxemburgers straalden onder zijn handen iets gretigs uit, met vurige pizzicato's en een geoliede strijkerssectie in Tsjajkovski's Vierde symfonie, die majestueus over het voetlicht kwam. Hun Tweeëndertigste symfonie van Mozart was een wonder van warmbloedige, welgevormde lijntjes. Dat Gimeno en het orkest samen iets moois hebben, is overduidelijk.

Frederike Berntsen

De naam Roth stamt uit de tijd dat Joden hun achternaam moesten kopen, vertelt François-Xavier Roth (Parijs, 1971) in de antichambre van het Concertgebouw. De voorvaders van de Franse dirigent komen uit het gebied dat door oorlogen en verdragen steeds wisselde tussen Duitsland (Elzas) en Frankrijk (Alsace). Van zijn vader hoorde Roth dat voor de namen waarin (edel)stenen en kleuren voorkwamen het meeste geld betaald moest worden. Roth (rood) heeft dus een dure achternaam, maar hij lacht er smakelijk om.

We kennen Roth vooral van zijn werk met het door hem in 2003 opgerichte 'Les Siècles' – een 'utopisch orkest', zoals hij het zelf omschrijft. Roths baanbrekende werk met dit orkest en zijn kwaliteiten als dirigent in onder andere Engeland en Duitsland zijn opgevallen. Sinds het begin van seizoen 2015-2016 is hij de nieuwe chef-dirigent van het Gürzenich-Orchester Köln, waar hij de opvolger is van Markus Stenz. Twee weken terug maakte hij zijn sprakelende en succesvolle debuut bij het Koninklijk Concertgebouworkest. Daar maakte hij een feestje van Haydns 22ste symfonie, een werk dat het orkest nog nooit gespeeld had. Beethovens Vierde pianoconcert met Emanuel Ax was daarna een schot in de roos, evenals Mendelssohns Vierde symfonie.

Specialist Roth is tegenwoordig een graag geziene gast bij traditionele bastions als het Boston Symphony Orchestra en het London Symphony Orchestra. Hoe kijken ze daar tegen deze authentieke dirigent

aan? Is elk debuut weer anders? "Absoluut. Hier in Amsterdam heb ik mijn 'klassieke' gezicht laten zien. Het Vierde pianoconcert van Beethoven was het uitgangspunt, en daaromheen heb ik in overleg met het Concertgebouworkest de 'Filo-soof'-symfonie van Haydn en de 'Italiaanse' symfonie van Mendelssohn geprogrammeerd. Een half jaar geleden, toen ik bij de Berliner Philharmoniker debuteerde, heb ik mijn Franse gezicht laten zien in een programma waarin muziek van Lully en Varèse gecombineerd werden. Dat soort programma's zie je haast nooit

'Met de juiste instrumenten realiseer je je ineens wat een componist wilde'

meer tegenwoordig, echte Franse barokmuziek gecombineerd met Franse avant-garde van weleer. Ik hou van dit soort directe tegenstellingen, omdat je dan heel vaak onverwachte overeenkomsten kunt ontdekken.

"Zo kon je bij het programma in Amsterdam de relaties tussen de symfonieën van Haydn en Mendelssohn horen. Het komt tegenwoordig niet vaak voor dat traditionele orkesten programma's als deze spelen, maar het is zó belangrijk. En dat het Concertgebouworkest in die periode in de bak van de Nationale Opera & Ballet zat om Tsjaikovski te spelen, is alleen maar goed. Zo krijg je een heel palet aan kleuren, allemaal even belangrijk

voor een symfonisch orkest.

"Het grappige was dat ik in Amsterdam gewoon begonnen ben met het dirigeren van Haydn, zonder vooraf te praten over speelwijze en klankbeeld. Natuurlijk weten de musici uit welke wereld ik kom en waar ik muzikaal mee bezig ben. Bijna als vanzelf passen ze hun speelstijl daarop aan. Wonderlijk, maar vanaf het begin paste de strakke, vibrato-arme klank bijna perfect bij wat ik wilde. Na het doorspelen vroeg de concertmeester mij wat ik eigenlijk met het vibrato voor ogen had. Zo'n vraag zegt iets over de cultuur van een orkest. De musici staan open voor nieuwe ideeën. Natuurlijk zweeft de geest van Nikolaus Harnoncourt hier nog boven de musici, maar ze spelen met verse ogen en verse oren.

"Bij traditionele orkesten begin ik zelf trouwens nooit over vibrato. Dat kan een taboe-woord zijn. Het zou heel verkeerd zijn om vooraf een verbod op vibrato uit te spreken. Ik spreek veel liever over het feit dat expressie bij de strijkers ontstaat door het gebruik van de strijkstok en niet door het vibrato – het is dus een verschil tussen linkerhand (vibrato) en rechterhand (strijkstok)."

Veel instrumenten

In 2003 richtte Roth in Parijs het orkest Les Siècles (De Eeuwen) op. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het Orkest van de 18de Eeuw en het Orchestra of the Age of Enlightenment kan en wil Les Siècles muziek uit zoveel mogelijk eeuwen spelen. Daartoe heeft het een uitgebreid instrumentarium zodat muziek van Lully uit de 17de eeuw al even authentiek klinkt als die van Stravinsky uit het begin van de 20ste eeuw. Musici uit het orkest, vooral de blazers, leren dus spelen op soms wel negen tot tien verschillende instrumenten.

Het orkest heeft net een reeks concerten op het Aldeburgh Festival achter de rug en daar combineerde men in het ene programma Bachs Magnificat met Reichs 'Tehillim' en in het andere Ravels 'Daphnis et Chloé' met Rameau's 'Daphnis et Eglé'. Dat alles op vier verschillende sets instrumenten.

"Les Siècles is een utopisch orkest, het gedroomde orkest voor deze tijd. Nikolaus Harnoncourt voorspelde ooit dat er zo'n soort orkest zou komen en nu is het er. Met Les Siècles kun je laten horen hoe een componist voor bepaalde instru-

'We hebben de originele contrafagot die meespeelde bij de première van 'Le sacre'

menten in een bepaalde tijd componeerde. Als je weet dat er aan het begin van de 20ste eeuw maar liefst dertig verschillende klarinetbouwers alleen al in Parijs waren. Allemaal topambachtslieden met hun specifieke instrumenten. Nu zijn er in de hele wereld nog maar zeven klarinetbouwers van topniveau. De veelzijdigheid van klank van toen, tegenover de eenheidsworst van nu. Moderne orkesten lijken allemaal op elkaar, alleen de Wiener Philharmoniker speelt nog met zijn eigen, specifieke instrumenten.

"Ik ben een kameleon. Met mijn ouders ging ik vroeger luisteren naar Boulez en Stockhausen, maar evengoed naar concerten van Harnoncourt en John Eliot Gardiner. En nu

ik zelf dirigeer, mix ik de beide werelden door elkaar. Het publiek gaat dat ook steeds meer waarderen. De muren tussen de verschillende periodes worden afgebroken.

"Een musicus die in Les Siècles speelt, is een soort Indiana Jones. Die struint het internet af op zoek naar de juiste instrumenten. Die vindt een fagot voor de muziek van Brahms in Australië en die wordt dan gekocht. We hebben de originele contrafagot die meespeelde bij de première van 'Le sacre du printemps' en we hebben de originele trombone van Ravels 'Boléro'. Maar we zijn een levend orkest, geen museum.

"Als je eenmaal ontdekt wat originele instrumenten met een stuk doen, wordt het zoeken ernaar een soort verslaving. Werkelijk grote componisten wilden de orkestmachine nieuwe wegen opduwen, de grenzen ervan opzoeken. Met de juiste instrumenten realiseer je je ineens wat een vernieuwende componist wilde. Zoals Berlioz. In zijn 150ste sterfjaar in 2019 gaan we veel van zijn muziek spelen op de originele plekken in Parijs. Zijn Grande Messe des Morts bijvoorbeeld in de Dôme des Invalides. En weet je dat er in Parijs alleen maar een pleintje naar Berlioz vernoemd is? Schande. In 2019 moeten we een Boulevard Berlioz hebben. Of een avenue. Ik ben al aardig op weg om dat voor elkaar te krijgen."

François-Xavier Roth is morgenavond met zijn Gürzenich-Orchester Köln te gast in de Robeco Summer Nights in het Concertgebouw. Op het programma Rachmaninovs Tweede pianoconcert solist Jean-Frédéric Neuberger) en Elgars Enigma-varianties. Roths opnamen met Les Siècles verschenen op het label Musicales Actes-Sud. www.robecosummer nights.nl

◀ De manden van de vrouw zijn leeg.

Jules Bastien-Lepage, De Druivenoogst, 81,3 x 105,4 cm, olieverf op doek, 1880.

DE AANWINST Van Gogh Museum

Het harde, maar eerlijke boerenleven vastgelegd op doek

Kijkt ze naar de grijze lucht en vraagt ze zich af of het gaat regenen? Of roept ze iets naar de mensen die links op de achtergrond vaag zichtbaar zijn? De jonge vrouw met twee lege manden in haar armen loopt naar de kijker toe. Doordat ze omkijkt trekt ze de blik van de kijker ook meteen het landschap met wijngaarden in. Of de schilder dat effect voor ogen stond, is niet bekend. Maar hij heeft vast nagedacht over de manier waarop hij de vrouw afbeeldde.

Het Van Gogh Museum in Amsterdam kocht het schilderij 'De druivenoogst' van de Franse kunstenaar Jules Bastien-Lepage (1848-1884) op de kunstbeurs Tafaf met steun van de BankGiro Loterij. Met zijn levendige verfstreken en tinten is het een heerlijk schilderij om naar te kijken. Voor het Van Gogh Museum is het een belangrijke aankoop. Het laat volgens directeur Axel Rüger zien hoe Vincent van Gogh door zijn voorlopers geïnspireerd werd.

Jules Bastien-Lepage was afkomstig uit een eenvou-

dig milieu van landbouwers in Damvillers, een dorp bij Verdun. Hij begon in 1876 met het schilderen van landelijke taferelen. Hij verkeerde graag te midden van de landarbeiders en legde hun dagelijkse bezigheden vast op het doek. Door zijn oprechte benadering van het boerenleven was hij een belangrijk voorbeeld voor Van Gogh. Ook Van Gogh wilde het harde maar eerlijke leven van de boeren verbeelden, zonder dat te idealiseren.

Er zijn meer overeenkomsten tussen deze schilders. Net als Van Gogh (1853-1890) stierf Bastien-Lepage op jonge leeftijd. Op zijn 36ste overleed hij aan kanker. Door zijn vroege dood maakte hij relatief weinig schilderijen met landelijke onderwerpen. Voorzover bekend is deze aanwinst naast de kleine 'Studie voor het hooien' in de Mesdag Collectie in Den Haag, het enige schilderij van Bastien-Lepage in een Nederlands museum.

De Druivenoogst is te zien op de eerste verdieping van het Van Gogh Museum. Daar worden ook de andere voorlopers van Van Gogh gepresenteerd.

Henny de Lange